

Jysk Genkul

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 449

Del artikel: [f](#) [t](#) [in](#)

Ole Christian Arnbak

Jysk Genkul. Produktion af brændselsersatninger under besættelsen af Danmark

Forlaget mellemgaard. 129 sider illustreret, 169,95 kr.

Af Per Ole Schovsbo

Der er ikke mange der ved, at man kan destillere dieselolie, smøreolie, paraffin af mosetørv, men det gjorde firmaet Jysk Genkul under den tyske besættelse 1940-45. I vore dages grønne omstilling er det måske værd at tænke på – selvom destillationsprocessen sikkert udleder en del mere CO2 end tilladeligt. Og så er der jo også naturgassen, der helt af sig selv bobler frem fra undergrunden i Vendsyssel, og som under besættelsen blev brugt til opvarmning, belysning og drivmiddel til fiskekuttere. Men det er en helt anden historie.

Under besættelsen var drivmidler som benzin og dieselolie forbeholdt den tyske værnemagt og enkelte andre. Derfor fandt man på at bruge gas fra ufuldstændig forbrænding af træ. Gassen blev produceret i store cylinderformede generatorer, der var monteret bag på bilerne og kaldtes generatorgas, forkortet til gengas. Processen krævede filtre, der rensede gassen for tjære og sod, og de bestod af kul af træ eller tørv. Der skulle bruges meget store mængder og det gav den nyuddannede civilingeniør Lars Arnbak blod på tanden. Han tog fra København til Auning ved Gl. Estrup på Djursland, hvor han sammen med et par ligesindede lejede jord, købte tørt træ af skovrideren – hans senere svigerfar - og fik gang i en storstilet produktion af træ- og tørvekul, der hastigt bredte sig til det meste af Jylland.

De unge københavnske ingeniører anvendte nedgravede lukkede miler og kunsten var at styre processen efter farven på røgfanen i godt et døgn, indtil forkulningen var fuldført. Så lukkede de for lufttilførslen og efter endnu et døgn var milen så afkølet, at den kunne åbnes uden fare for at det hele begyndte at brænde. Der var i virkeligheden tale om en avanceret destilleringsproces, hvor man i løbet af forkulningen udvandt olier og tjærestoffer af røgen fra milerne. Især fra højmosetørvne fik man råolie, hvorefter man som nævnt kunne fremstille drivmidlet dieselolie.

De unge mennesker opførte deres første mile i Auning allerede i løbet af sommeren 1940 og med indsats fra seks personer produceredes i den første sæson ca. 50 tons trækul. Det følgende anlæg brændte hovedsageligt tørvekul, og da man måtte finde flere leverandører af tørt brænde end

skovene ved Gl. Estrup og Løvenholm, blev det 3. anlæg mobilt. Det bestod af 36 miler, der brændte trækul på et utal af lokaliteter i de jyske skove. Det fjerde anlæg blev anlagt ved Virklund ved Silkeborg, og skovene her blev overhovedet den største leverandør til Jydsk Genkul. Anlægget bestod af otte murede jordmiler på række langs et 25 m langt jernbanespor, der førte en svingkran. Anlæg fem blev lagt tæt ved Rold Skovs Savværk og bestod af såkaldte garagemiler. Det modtog træ hovedsageligt fra Frijsenborgskovene. Anlæg seks havde kontinuerlig brænding og kunne sammenlignes med et samleband. I den ene ende lagdes træet på et bevægelige band og i den anden ende kom det ud som færdigt trækul.

Jydsk Genkuls produktion havde ikke den store interesse for besættelsesmagten, fordi tyskerne i det meste af krigen fik tilført benzin og olie fra deres egne værker. Derfor kunne flere af firmaets medarbejdere deltage i modstandsarbejdet under bl.a. Flemming Junker, der sad i Jyllandsledelsen. Deres gruppe i Auning modtog våben og sprængstoffer fra engelsk fly og udviklede også en regulær kampgruppe.

Den store efterspørgsel på træ var ikke nogen god forretning for skovejerne, fordi regeringen pålagde dem at levere til trækulproduktionen og til fremstillingen af brænde til bilernes generatorer - men indenfor de fastsatte maksimalpriser. At der også under 1. verdenskrig blev gennemført såkaldte tvangshugster, der efterlod store afdrevne arealer i skovene, gjorde det ikke bedre, fordi omdriften på en løvskov er mellem 100 og 120 år. Tvangshugsterne under besættelsen gav ikke de store sammenhængende og varige skader som under 1. verdenskrig, men knækkede flere sammenhængende løvskove, fordi de fik indplantet nåletræ. De vokser hurtigere men giver et mørkere skovbillede.

Jydsk Genkuls produktion i løbet af besættelsen var på mange tusinde tons, der sammen med andre producenter, afsattes over hele landet. Mod krigens afslutning måtte firmaerne finde andre produktioner, fordi efterspørgslen på træ- og tørvekul samt generatorbrænde faldt samtidigt med, at de traditionelle drivmidler benzin og dieselolie igen kom på markedet. Lars Arnbak overvejede derfor at føre firmaet videre med produktion af parketgulve for at udnytte dansk løvtræ, der ellers var henvist til kakkelovnene. Det var en ide, som godsejer Flemming Juncker fik held med. Derfor købte Lars Arnbak løvtræssavværket i Farre i 1946, men projektet blev ikke nogen succes, måske fordi der kom rationering på træ efter krigen. I stedet etablerede han firmaet LARCO der fik agentur på amerikanske gaffeltrucks og tilsvarende maskiner i København.

Firmaet blev siden afviklet og Lars Arnbak købte Kabel Hovedgård ved Lemvig med bl.a. den følge, at sønnen, bogens forfatter, fik sig en landbrugsuddannelse. Han skiftede senere til distriktspsykiatrien som sygeplejerske, blev banjobygger, spillemand og medlem af Vestjyllands Fortællespor. Det sidste præger bogen som er velfortalt i overskuelige kapitler med illustrative fotos optaget af Lars Arnbak og en litteraturliste der sammenblandes med en kildefortegnelse. En fin oversigt over bogens personer afrunder billedet af en særdeles velredigeret bog, der også fortæller familiens historie. Den er derfor tilegnet børn og børnebørn og alle os andre, der får et helt nyt perspektiv på besættelsens grænseløse erstatningskultur.

[HISTORIE-online.dk, den 4. juni 2025]

SE RELATEREDE ARTIKLER